

Hantering av animaliska biprodukter (abp) i butiker och lager som säljer respektive distribuerar livsmedel

I butiker som säljer livsmedel och hos de som lagrar livsmedel på väg ut till butik händer det att produkter av olika skäl inte längre är möjliga att sälja eller distribuera. Om produkterna helt eller delvis består av animaliska beståndsdelar klassificeras de som animaliska biprodukter (abp). Det kan röra sig om bland annat kött, fisk, mjölkprodukter, ägg, honung, och produkter som bara delvis innehåller animaliska beståndsdelar som t.ex. korv, fiskgratäng, kakor, smörgåsar, bröd och konfektyr.

Hantering av abp regleras av EU-lagstiftning.¹ Syftet med lagstiftningen är bland annat att säkerställa säkerheten i livsmedels- och foderkedjan. Butiker och lager måste därför se till att abp hanteras på ett korrekt sätt inte bara ur ett miljöperspektiv.

När livsmedel som helt eller delvis består av animaliska beståndsdelar inte längre bedöms vara livsmedel är det abp och kan inte bli livsmedel igen. Detta är en viktig princip i lagstiftningen som syftar till att livsmedel ska vara säkra och inte innehålla något som vid något tillfälle ansetts vara till exempel avfall eller foderråvara.

När riskerna anses små möjliggör lagstiftningen förenklade regler för vissa typer av abp från butik och lager.

I detta dokument beskrivs det som är mest relevant att känna till avseende abp för butiker och lager som hanterar livsmedel.

¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 av den 21 oktober 2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1774/2002 (förordning om animaliska biprodukter), och Kommissionens förordning (EU) nr 142/2011 av den 25 februari 2011 om genomförande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om genomförande av rådets direktiv 97/78/EG vad gäller vissa prover och produkter som enligt det direktivet är undantagna från veterinärkontroller vid gränsen

Olika kategorier av abp

Abp delas in i tre kategorier (1, 2 och 3) där kategori 3 anses utgöra minst risk.

I princip är all abp som uppstår i livsmedelslager och i livsmedelsbutiker av kategori 3.

"Före detta livsmedel"

Huvuddelen av det abp som uppstår i butik är sådant som sorterats ut av kommersiella skäl eller på grund av defekter som inte innebär någon risk för människors eller djurs hälsa (t.ex. passerat bäst före-datum eller sista förbrukningsdag). Detta abp klassas som kategori 3 och kallas ofta "före detta livsmedel".

Styckningsrester och fiskrens

Sådant spill som uppstår i butiker som styckar kött eller rensar fisk liksom orensad fisk ingår inte i begreppet "före detta livsmedel" men är ändå normalt sett ett kategori 3-material.

Sällskapsdjursfoder

För färskt sällskapsdjursfoder² gäller samma principer som för "före detta livsmedel". Det vill säga det ska hanteras som kategori 3 om det inte längre är avsett för utfodring av djur av kommersiella skäl eller på grund av defekter som inte innebär någon risk för människors eller djurs hälsa. Andra typer av sällskapsdjursfoder, som t.ex. torrfoder och tuggartiklar kan hanteras som avfall inom ramen för miljölagstiftningen.

Matavfall

Matavfall som uppstår i personalutrymmen, och i eventuell restaurangverksamhet knuten till en butik, är ett kategori 3-material.

Produkter som återkallas av leverantör

Sådana produkter som återkallas kan vara av någon av de tre kategorierna men är i många fall fortfarande att betrakta som livsmedel. Läs mer om detta under särskild rubrik nedan.

² Sällskapsdjursfoder som innehåller biprodukter från slakt och som bara konserverats genom kylning eller frysning.

Så här ska materialet omhändertas

Förenklad hantering

Vissa produkter kan hanteras med mindre krav på spårbarhet på grund av att de bedöms utgöra mindre risk.

Mindre mängder

Om miljölagstiftningen³ tillåter kan mängder på mindre än 20 kilo ”före detta livsmedel” per vecka skickas till avfallsförbränning ihop med annat avfall.

Produkterna får inte riskera att förväxlas med livsmedel i väntan på och under transport men behöver inte uppfylla de krav på märkning och spårbarhet som annars gäller för abp (se nedan).

Returmjölk

Mjolk och mjölkprodukter vars enda fel är förpackningsdefekter, eller att de passerat bäst före datum, kan sändas tillbaka till mejeriet utan att de krav på märkning och spårbarhet som annars gäller för abp måste uppfyllas (se nedan).

Matavfall

Matavfall som uppstår i personalutrymmen och i eventuell restaurangverksamhet knuten till verksamheten kan hanteras och bortskaffas ihop med annat avfall inom ramen för miljölagstiftningen.

Grundregler för hantering av övrig abp

I butiken/lagret

Abp ska märkas upp och förvaras så att det tydligt framgår att det är abp och inte längre livsmedel. Om flera olika kategorier hanteras ska även kategori framgå så att ingen förväxling kan ske mellan kategorierna. Det går att slå ihop olika kategorier men materialet får då den högsta riskklassen. (D.v.s. om kat 2 och 3 blandas blir det kat 2.) Det är viktigt att det finns framtagna rutiner för hantering av abp och att personalen känner till och följer dessa.

Transport

Den som yrkesmässigt transporterar abp ska vara registrerad hos Jordbruksverket. Transportören är ansvarig för produkten och för att lagstiftningen följs under hela transporten. Under transporten ska förpackningen/behållaren vara märkt med kategori, och med texten ”Ej avsett att användas som livsmedel” om det är kategori 3-material. Det är upp till avsändare och transportör att komma överens om vem

³ Miljölagstiftningen tillåter bara i undantagsfall att före detta livsmedel går till förbränning. Se information på <https://www.naturvardsverket.se/>.

som ansvarar för märkningen. Men transporten får inte påbörjas utan korrekt märkning.

Mottagare

Exempel på mottagare av abp från butik/lager:

- biogasanläggning
- komposteringsanläggning
- fodertillverkare
- djurhållare (för direkt utfodring)
- förbränningsanläggning (inte längre möjligt i många kommuner p.g.a. ny miljölagstiftning)

Den som transporterar abp ska se till att det förs till en mottagare som har de tillstånd som krävs för att få ta emot abp.

I vissa fall kan abp som varit livsmedel användas som foder. Men för butiken/lagret måste det då finnas en registrerad foderföretagare och varje butik/lager ska vara registrerad foderanläggning. Foderlagstiftningen ställer stora krav på att fodret ska vara säkert, och den som lämnar ifrån sig ett foder ansvarar för detta. Läs mer på Sälja foder i butik (<https://jordbruksverket.se/>).

Spårbarhet genom handelsdokument och register

Varje sändning med abp ska åtföljas av ett s.k. handelsdokument som kan vara i pappersform eller där uppgifterna som krävs ligger i ett digitalt system.

Butiken/lagret måste också hålla ett register över vad som sänts i väg som abp (kategori, mängd, datum och mottagare). Detta kan göras t.ex. genom att kopior på handelsdokument sparas i god ordning eller att uppgifter från transportörens digitala system sparas hos butiken/lagret.

Handelsdokument och register ska sparas i minst två år och kunna visas upp vid kontroll. Används ett digitalt system för handelsdokument räcker det att uppgifterna finns i systemet. Men register måste finnas hos butiken/lagret.

Läs mer om handelsdokument och register här <https://jordbruksverket.se/>.

Livsmedel som återkallas

Livsmedel kan återkallas av många olika skäl. I många fall kan livsmedlet fortsätta att betraktas som livsmedel. I övriga fall övergår de i de allra flesta fall till abp av kategori 3. Företaget som återkallar produkten ska kunna informera om orsaken till återkallandet och bör kunna upplysa om eventuell abp-kategori. Bara om myndigheterna går ut med information om särskild risk behöver återkallade livsmedel klassas som kategori 1 eller 2. För sådant material gäller samma grundregler som för kategori 3 men annan mottagare, andra handels-dokumentet

och annan märkning måste användas. En livsmedelsanläggning får ta tillbaka produkter som den levererat även om dessa sedan kommer att hanteras vidare som abp.

Kontroll

Det är kommunen som kontrollerar att abp hanteras korrekt i butik. Lager kan ligga antingen under kommunens eller Livsmedelsverkets kontroll. Den som skickar mindre mängder före detta livsmedel till förbränning enligt de förenklade reglerna bör i samband med kontroll vara beredd på att visa att det rör sig om maximalt 20 kilo per vecka.

Information

Mer detaljerad information finns under Mat och drycker på <https://jordbruksverket.se/mat-och-drycker> .